

РЕГІОНАЛЬНИЙ ВИМІР ДОСЛІДЖЕНЬ ІЗ ПЕДАГОГІЧНОЇ ІСТОРІОГРАФІЇ

У статті розглядаються методологічні орієнтири регіонального підходу до досліджень із педагогічної історіографії як нової спеціальної історико-педагогічної дисципліни, що знаходиться на стадії формування. Висвітлені погляди науковців на методологічні особливості регіональних досліджень з історії педагогіки. Значну увагу приділено визначенню поняття "регіональний підхід".

Ключові слова: регіон, регіональний підхід, регіональні дослідження з педагогічної історіографії, методологія педагогічно-історіографічних регіональних досліджень.

В часи, коли український народ став на шлях втілення своїх доленосних ідеалів, розбудови власної незалежної держави, постає проблема по-новому інтерпретувати логіку розвитку української історії, культури й освіти. Особливе "значення такого підходу полягає в тому, щоб, звільнившись від традиційних великоруських схем розгляду нашого історичного минулого, з їх здебільшого тенденційним категоріальним інструментарієм, розглядати його не з універсалістських позицій, абстрагуючись від прикладних аспектів, а навпаки, в контексті конкретного регіонального життя", – наголошує І.Іванченко [3, с. 38].

Зазначимо, що період кінця ХХ – початку ХХІ століття по всій Європі характеризується посиленням уваги вчених та політиків до проблем регіонального розвитку. Регіональні питання стали провідними у внутрішній політиці майже всіх європейських країн, – підкреслюють науковці [8, с. 95]. Відмічається також поширення регіональних досліджень, зокрема, з історії педагогіки. В Україні, на думку вчених це пов'язане, "з одного боку, з розчаруванням у можливостях створення раціональної схеми всесвітнього історико-педагогічного процесу, з іншого – з розробкою нових пізнавальних аспектів для історико-педагогічного пошуку" [1, с.16]. Крім того, цілісне вивчення педагогічного минулого

України, що є необхідною передумовою всебічного розуміння сучасних проблем педагогічної науки, стає неможливим без досконалого пізнання історії педагогіки окремих її регіонів.

Аналіз наукових досліджень свідчить, що за радянських часів регіонального підходу до вивчення історії педагогіки або педагогічної історіографії, як і до досліджень з більшості інших наукових дисциплін, не існувало. "Діяльність навчально-виховних закладів розглядалася за політико-ідеологічним поділом – загальносоюзним та "союзних республік", що передбачав і певні відмінності, але на них не наголошувалося", – відмічає академік О.Сухомлинська [7, с. 43].

В останні десятиріччя регіональний вимір наукових розвідок набув значного поширення: велика кількість дослідників – представників різних наукових дисциплін присвятили свої роботи розгляду певних проблем регіонального розвитку. Так, А.Мисуню, Л.Нагорна, М.Орзіх, М.Шульга та ін. займалися проблемами формування регіональної політики; Т.Болбат, В.Кіпень, П.Кононенко та ін. досліджували еволюцію духовної культури в регіонах країни; В.Борисенко, Б.Заставецький, С.Макарчук та ін. – етнографічне районування України; О.Антонюк, М.Вівчарик, Т.Воропаєва, Н.Шилов та ін. – регіональні відмінності в психології та ментальності населення.

Регіональна проблематика пригорнула увагу й науковців – педагогів, зокрема, з історії педагогіки. Перші регіональні історико-педагогічні дослідження з'явилися як тенденція за часів перебудови. З початку ж ХХІ століття спостерігається стійкий інтерес науковців до регіонального пізнання історико-педагогічної тематики. Найбільш розробленими у багатьох змістовних вимірах виявились питання історії педагогіки Західного регіону.

У Східноукраїнському регіоні особливого значення було приділено лише пізнанню окремих аспектів генезису освітнього процесу в контексті соціального, економічного й культурного розвитку даного регіону (Слобожанщини) на широкому історичному тлі. Найбільш значними працями, що розкривають вищезазначене питання, можна назвати колективну монографію за редакцією І.Прокопенка та навчальні посібники. У докторській дисертації В.Курило простежується регіональна специфіка еволюції школи й педагогічної науки у ХХ столітті на Сході України (Донецька та Луганська області).

Ще менш дослідженими з позицій регіонального підходу виявляються Південь і Центр України. Як стверджує О.Сухомлинська, неможливо "навіть говорити про особливості педагогічного (культурного) розвитку цих регіонів, їх специфіку, своєрідність, тому що з таких методологічних позицій їх ще не аналізовано" [7, с. 44].

Зазначимо, що певні спроби розглянути методологічні засади регіональних історико-педагогічних розвідок зроблено в роботах Л.Ваховського, О.Сухомлинської, Є.Хрикова. Однак, щодо вивчення регіонального підходу до досліджень з педагогічної історіографії, недостатньо розробленими залишаються методологічні та теоретичні проблеми. Важливим питанням, яке очікує вирішення, є уточнення історико-педагогічною наукою поняття "регіональний підхід" до історіографічного дослідження з історії педагогіки.

Мета статті. На основі аналізу наукової літератури визначити та схарактеризувати термін "регіональний підхід" до досліджень з педагогічної історіографії, розкрити специфіку регіонального виміру.

Науковці зазначають, що наукова регіоналізація впливає на регіоналізацію не тільки культури, а й освіти, адже остання є частиною загальної культури, викликає зацікавленість мешканців регіону проблемами розвитку регіональної педагогіки, що, в свою чергу, свідчить про високий рівень та вагомість творчого внеску місцевих педагогів до загального доробку [6, с. 51]. Регіональна педагогічна ініціатива й зацікавленість місцевих науковців і пересічних громадян ведуть до видання значної кількості власних педагогічних журналів і газет, наукових збірників.

Існування та розробку регіонального виміру в науковому педагогічному колі як України, так і інших країн підтверджує й академік О.Сухомлинська у своїй роботі "Історико-педагогічний процес в Україні: регіональний вимір" [7, с. 43, 48] зазначаючи, що в Україні

регіональний вимір з'явився ще у XVI ст. та існував досить тривалий час, "географічно переміщуючись стосовно центру продукування педагогічної думки та освітньої політики". Виникали нові регіони, а з ними й регіональні відмінності розвитку педагогічної думки.

Наявність об'єктивних регіональних відмінностей майже у всіх складових життя людей, що мешкають на визначеній території, обумовлює появу регіональних досліджень, в яких глибоко розглядаються насущні локальні проблеми. Регіональні розвідки з історії педагогіки або педагогічної історіографії хоча і є прикладом редуціоналістського підходу, але виявляються конче потрібними, адже вони "забезпечують конкретизацію шляхів вирішення певних педагогічних завдань", – підкреслює сучасний вітчизняний вчений Є.Хриков [9, с.14]. Відомо, що педагогічна наука розвивається завдяки поступовому накопиченню окремих фактів, котрі здобуваються здебільшого у редуціоналістському в тому числі й регіональному пізнанні. Подальша систематизація та узагальнення результатів вищезазначених рефлексій веде до побудови цілісних педагогічних систем. Крім того, навіть "скерованість на європеїзм не виключає необхідності ґрунтовного вивчення локальної історії" [2, с. 12], говориться в "Рекомендаціях з вивчення історії у Європі", котрі були прийняті Парламентською асамблеєю ЄС у 1996 році.

На думку Є.Хрикова, у педагогічній науці завжди співіснують дві різноспрямовані тенденції – на збереження та розвиток національних традицій в освіті та на зближення світових моделей науки та освіти [9, с.15]. Однак формування національної свідомості громадян, збереження національної самобутності та свободи залежать від орієнтації системи освіти на збереження національних самобутніх традицій в освіті. Недарма спроби знищення української державності та ідентичності турецькі, польські, мадярські, румунські уряди починали із знищення основ національної освіти, культури й науки, нагадує П.Кононенко [5, с.36]. Тому, незважаючи на тенденції глобалізації в педагогічній науці, на наш погляд, відмінності національного та регіонального менталітету, національної виховної традиції родини й етносу в цілому, які слугують спадкоємності поколінь, будуть проявлятися і можуть протистояти повному зближенню систем освіти та виховання й формуванню єдиної і безликої педагогічної системи.

Отже, завдання сучасної педагогічної науки, на наш погляд, полягає у тому, щоб не знищити оригінальну систему освіти, а інтегрувати свої цінності, зберігаючи їх сутність, щоб вони відповідали критеріям нового й водночас не руйнували специфіку, самобутність етнічної культури, національної свідомості.

Аналіз історико-педагогічної літератури свідчить, що застосування регіонального підходу до наукових робіт з педагогічної історіографії сприяє виявленню тенденцій розвитку національної педагогічної думки, освіти та виховання через вивчення локальних педагогічних питань, встановленню етапів та шляхів вирішення певних педагогічних проблем в окремому регіоні країни, з'ясуванню процесу накопичення педагогічних знань та внеску в еволюцію педагогічної науки тих чи інших науковців регіону. Регіональні історіографічно-педагогічні дослідження розкривають форми конкретно-історичного втілення загальнонаціональних педагогічних фактів та явищ в умовах конкретного регіону.

Сучасний український вчений Л.Ваховський виділяє щонайменше два завдання такого дослідження:

- сприяти духовній консолідації певного локального товариства та бути вираженням його педагогічної свідомості;
- допомагати кожному регіону усвідомлювати своє місце в освітньому просторі країни й тим самим забезпечувати зміцнення його цілісності [1, с.17].

Погоджуючись з науковцем, додамо, що регіональний підхід до досліджень з педагогічної історіографії, на нашу думку, дає також можливість сформулювати належну освітню політику щодо регіонів, адже, практика свідчить, що в країнах із значними регіональними відмінностями в економічному, соціальному, етнічному, політичному відношеннях відмінною містить бути і відповідна освітня політика стосовно цих територій. Намагатися перескочити через ці відмінності є Сізіфів труд, стверджує О.Клінченко [4, с.62].

Надмірна адміністративна централізація стримує розвиток окремих регіонів. Своєрідні природно-географічні умови, специфічне культурне середовище, особливий етнічний склад, нарешті, історична доля формують не лише самотню соціальну психологію та духовність населення, але й вимагають такої ж оригінальної системи виховання, зазначав О.Донченко.

З метою коректного застосування регіонального підходу до наукових робіт з педагогічної історіографії необхідно враховувати як особливості предмету пізнання, характер дослідницьких цілей та завдань, стандарти сучасної науковості, так і закономірності мислення, в тому числі й специфіку так званого критичного мислення, мета якого полягає в перевірці точності тверджень і обґрунтованості думок [10].

У педагогічній науці пропонується створити методологічний проект плану регіонального дослідження, що базуються на наступних методологічних положеннях:

- фундаментальних припущеннях, що відповідають сучасному рівню розвитку науки, меті, завданням і масштабам дослідження;
- сукупності дослідницьких принципів і методів, особливої процедури дослідження, що зумовлена фундаментальними припущеннями;
- спрямованості інтерпретації, що залежить як від фундаментальних ідей, так і від використовуваної системи принципів і методів [1, с. 18-19].

Незважаючи на той факт, що вище перелічені методологічні положення були розроблені для регіональних розвідок з історії педагогіки, вони є цілком прийнятними й для регіональної рефлексії з педагогічної історіографії.

Отже, розглядаючи детально вищезгадані положення в контексті їх актуальності для регіонального педагогічно-історіографічного пізнання, зазначимо, що фундаментальні припущення як структурний елемент методології повинні стосуватися, в першу чергу, особливостей розвитку регіональних педагогічно-історіографічних процесів. У цьому зв'язку методологічне значення для регіонального дослідження має встановлення сутнісних характеристик регіону та виявлення як загальних відмінностей, так і рис, що відрізняють генезис педагогічної науки, властивих саме визначеному регіону. При чому, у відповідності до попередньо поставленої цілі, завдань і масштабів дослідження, дослідник сам визначає об'єкт вивчення та його територіальні рамки, розглядаючи регіон як єдиний науковий простір та не сприймаючи як імператив існуючий в країні територіально-адміністративний розподіл.

Вибір методологічного інструментарію (методологічних підходів, принципів, методів та засобів пізнання) обумовлюється як метою та завданнями дослідження, так і фундаментальними припущеннями. Таким чином, для вивчення певних аспектів педагогічної історіографії регіону цілком ефективним, на наш погляд, виявляється регіональний підхід, адже він є напрямком наукової розвідки, що спрямований саме на глибоке вивчення наукового простору певного регіону, виявлення та показ особливостей, унікальних явищ в його системі освіти та виховній традиції, розвитку історико-педагогічного процесу, еволюції педагогічної думки.

Застосування методологічних принципів (історизму, системності, об'єктивності, всебічності та спадкоємності), як відомо, є обов'язковим для будь-якого педагогічно-історіографічного пізнання, в тому числі й регіонального. Воно попереджує появу помилок в роботі дослідника. Принцип регіонального виміру досліджень з історії педагогіки – діалогічність із сьогоденням – також може бути застосовний до регіональної педагогічно-історіографічної рефлексії. Важливо, що він не тільки сприяє реконструкції минулого регіону, але й виявляється мірилом нових сучасних тенденцій і напрямів розвитку освітньо-виховного процесу [7, с. 43].

Слід зазначити також провідну роль науково-дослідницьких методів, що мають використовуватися в регіональному педагогічно-історіографічному вивченні. До вказаної розвідки потрібно включати як загальнонаукові та універсальні для історіографії (аналіз та синтез, типологізація та класифікація, порівняння тощо), так і специфічні історичні методи, що були вироблені й для історико-педагогічного пізнання та є дійсними для досліджень з

педагогічної історіографії (історико-хронологічний, історико-ситуаційний, структурно-історичний, конструктивно-генетичний, компаративно-історичний, періодизації, порівняльно-зіставний аналіз тощо). Вищезазначені методи сприяють виявленню особливого на тлі загального, що може правомірно розглядатися як регіональне явище, прояв, факт або подія.

Логіка й процедура дослідження також мають базуватися на меті, завданнях та фундаментальних припущеннях. Так, виходячи з критеріїв, розроблених Л.Ваховсььким, логіка й процедура регіональної педагогічно-історіографічної рефлексії як певна послідовність дій включає:

- визначення критеріїв відбору педагогічно-історіографічних фактів, що висвітлюють розвиток знань про педагогічний процес у регіоні, генезис педагогічної та історико-педагогічної науки, встановлюють внесок попередників у науку;

- виявлення загального, одиничного й особливого, унікального в регіональному педагогічно-історіографічному процесі;

- з'ясування місця регіонального педагогічно-історіографічного досвіду в складі педагогічно-історіографічного процесу країни, розкриття специфіки взаємозв'язку загальних закономірностей цього процесу і регіональних особливостей їх прояву.

Спрямованість інтерпретації є не менш важливим елементом методології будь-якого педагогічно-історіографічного дослідження, адже інтерпретація "дозволяє встановити зміст понять або значення теоретичних положень за допомогою їх аплікації на ту чи іншу предметну сферу" [1, с. 20-21]. Спрямувати інтерпретацію пізнання означає співвіднести теорію з результатами дослідження джерел, виходячи з встановленої цілі та завдань педагогічно-історіографічного вивчення.

Стосовно наукової розвідки з педагогічної історіографії інтерпретаційна спрямованість має носити наративний характер, тобто аналітично викладати, описувати історико-педагогічні реалії у їх деталізації та різноманітності або унікальності. Опис вже набув широкого використання в етнографії та краєзнавчих рефлексіях, де факти відображаються таким чином, щоб якомога краще ознайомити читача з життям певного краю, зазначає О.Сухомлинська [7, с. 42]. Але аналітичний переказ притаманний не лише етнографам та краєзнавцям, його використовують нарівні з істориками та істориками педагогіки й історіографи педагогіки. Помилковим у педагогічно-історіографічному дослідженні вважається застосування прескриптивного дискурсу, підпорядкованості задалегідь відомому результату.

Таким чином, на основі аналізу наукової літератури зроблено висновки про те, що

- поняття "регіон" є міждисциплінарним, серед інших регіонів виділяється й науковий педагогічний регіон;

- регіональний підхід є напрямом наукової розвідки, що спрямований на глибоке вивчення наукового простору певного регіону, виявлення та показ особливостей, унікальних явищ в його системі освіти та виховній традиції, розвитку історико-педагогічного процесу, еволюції його педагогічної думки тощо;

- проведення регіональних досліджень з педагогічної історіографії вимагає встановлення мети, завдань та фундаментальних припущень, що відповідають їм, масштабам роботи і сучасному рівню розвитку науки; виявлення сутнісних характеристик регіону; дотримання як загальнонаукових, так і специфічних педагогічно-історіографічних методологічних принципів та методів наукової рефлексії; додержання наративного характеру інтерпретаційної спрямованості регіонального пізнання;

- важливе місце в регіональному вимірі педагогічно-історіографічного процесу займає визначення критеріїв відбору педагогічно-історіографічних фактів, що висвітлюють розвиток історико-педагогічної науки; виявлення загального й особливого в регіональному педагогічно-історіографічному процесі; з'ясування місця регіонального педагогічно-історіографічного досвіду в складі педагогічно-історіографічного процесу країни.

Перспективами подальшої розвідки можна вважати вивчення специфіки наукового педагогічного регіону, зокрема маловивчених з регіональної точки зору Сходу, Півдня та Центру України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ваховський Л.Ц. Конструювання методології регіонального історико-педагогічного дослідження / Л.Ц.Ваховський // Вісник ЛНПУ імені Т.Шевченка. Серія педагогічні науки "Історико-педагогічні дослідження: регіональний вимір". – 2006. – № 19(114). – С.16 – 21.
2. Вільчковський Е., Пасічник В. Система підготовки вчителів історії у західноєвропейських вищих навчальних закладах // Історія в школі. – 2002. – № 2. – С. 11 – 14.
3. Іванченко І.Г.Складові українського державотворчого потенціалу / І.Г.Іванченко // Регіональна політика України: концептуальні засади, історія, перспективи. Міжнародна науково-практична конференція 10-11 листопада 1994р. – Київ, 1995. – С.38 – 40.
4. Клінченко О.В.Проблема державно-територіального устрою України: визначальні чинники, взаємозв'язки, тенденції / О.В.Клінченко // Регіональна політика України: концептуальні засади, історія, перспективи. Міжнародна науково-практична конференція 10-11 листопада 1994р. – Київ, 1995. – С.60 – 62.
5. Кононенко П.П. До проблеми регіональної політики України і розвитку духовної культури / П.П.Кононенко // Регіональна політика України: концептуальні засади, історія, перспективи. Міжнародна науково-практична конференція 10-11 листопада 1994р. – Київ, 1995. – С.32 – 37.
6. Лобода С.М. Формування регіонального інформаційного культурно-освітнього середовища й проблема педагогічної творчості вчителя / С.М.Лобода // Вісник ЛНПУ імені Т.Шевченка. Серія педагогічні науки "Історико-педагогічні дослідження: регіональний вимір". – 2006. – № 19(114). – С.46 – 54.
7. Сухомлинська О.В. Історико-педагогічний процес в Україні: регіональний вимір / О.В.Сухомлинська // Шлях освіти. – 2007. – № 2. – С. 42 – 49.
8. Томпсон Е. Регіони, регіоналізація та регіоналізм у сучасній Європі / Е.Томпсон // Глобалізація. Регіоналізація. Регіональна політика. Хрестоматія з сучасної зарубіжної соціології регіонів / Укладачі Кононов І.Ф., Бородачов В.П., Топольськов Д.М. – Луганськ: Альма матер – Знання, 2002. – С.95 – 110.
9. Хриков Є.М. Регіональні історико-педагогічні дослідження: спрямованість, значення, методологічні засади / Є.М.Хриков // Вісник ЛНПУ імені Т.Шевченка. Серія педагогічні науки "Історико-педагогічні дослідження: регіональний вимір". – 2006. – № 19(114). – С.11 – 16.
10. Ruggiero V. R. Beyond Feelings. A Guide to Critical Thinking. 5-th ed. / V.R.Ruggiero – Mayfield Publ. Co., 1998. – 247 p.

Голубничая Л.А.

РЕГИОНАЛЬНОЕ ИЗМЕРЕНИЕ ИССЛЕДОВАНИЙ ПО ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ИСТОРИОГРАФИИ

В статье рассматриваются методологические ориентиры регионального подхода к исследованиям по педагогической историографии, как новой специальной историко-педагогической дисциплины, которая находится на стадии формирования. Освещены взгляды ученых на методологические особенности региональных исследований по истории педагогики. Значительное внимание уделено определению понятия "региональный подход".

Ключевые слова: регион, региональный подход, региональные исследования по педагогической историографии, методология педагогическо-историографических региональных исследований.

Golubnicha L.A.

REGIONAL MEASURING OF SCIENTIFIC RESEARCHES ON PEDAGOGICAL HISTORIOGRAPHY.

The article deals with methodological guide lines of the regional approach to the researches in pedagogical historiography, as a new special historical and pedagogical science

which is still forming. It shows different opinions of scientists as for the methodological specialties of the regional researches in pedagogical historiography. Considerable attention is paid to the definition of the notion "regional approach".

Key words: region, regional approach, regional researches in pedagogical historiography, methodology of scientific research in pedagogical historiography.